

Ο παγκόσμιος πληθυσμός και η παγκοσμιοποίησή του

ΔΡ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ Δ. ΛΟΙΖΟΣ*

Περίληψη

Τα χαρακτηριστικά του παγκόσμιου πληθυσμού είναι η διαρκώς αυξητική του τάση (ήδη απογράφονται άνω των 7 δισεκατομμυρίων ατόμων), η άνιση κατανομή του, η υπογονιμότητα και η υπεργονιμότητά του ανάλογα με περιοχές του πλανήτη και η έντονη και ποικίλη μετανάστευση.

Για τον πληθυσμό της Ελλάδος παρατηρούμε αντίστοιχα μια έντονη ανισοκατανομή, κυρίως από τη δεκαετία του 60, αυξανόμενη δημογραφική γήρανση του πληθυσμού από τη δεκαετία του 70, υπογονιμότητα από τη δεκαετία του 80 και μεταναστευτικές κινήσεις από τη δεκαετία του 90.

Λέξεις-Κλειδιά: παγκόσμιος-ελληνικός πληθυσμός, παγκοσμιοποίηση, δημογραφία, υπογονιμότητα, μετανάστευση

Χαρακτηριστικά του παγκόσμιου πληθυσμού

1. Τα κυριότερα χαρακτηριστικά του σημερινού παγκόσμιου πληθυσμού μπορούν να συνοψισθούν σε πέντε : καταρχήν το υπερ-μέγεθος του, μετά η ανισοκατανομή του, τρίτο η υπο- και η υπερ-γονιμότητα (ανάλογα με τις περιοχές), τέταρτο η υπερ-νεανικότητα και η δημογραφική υπερ-γήρανση (πάλι ανάλογα με τις περιοχές) του πληθυσμού και πέμπτο τέλος η λαθρο-μετανάστευση. Παρατηρούμε ότι οι περισσότεροι όροι από αυτούς είναι σύνθετοι ή και αδόκιμοι έως ένα βαθμό, αλλά οπωσδήποτε ενδεικτικοί και υπογραμμιστικοί της υπάρχουσας κατάστασης, που θα αναλύσουμε έστω σύντομα αμέσως παρακάτω.

1.1. Το βασικότερο χαρακτηριστικό είναι το ίδιο το μέγεθος του παγκόσμιου πληθυσμού, που θα μπορούσε να ονομασθεί και υπερ-μέγεθος, δεδομένου ότι έφθασε και ξεπέρασε το εντυπωσιακό ύψος των 7 (επτά) δισεκατομμυρίων ανθρώπων (Δεκέμβριος 2016). Πρέπει δε να υπογραμμίσουμε ότι μέσα σε λιγότερο από δύο αιώνες ο παγκόσμιος πληθυσμός αυξήθηκε από το ένα μόλις δις (αρχές 1800) στα περίπου 7 δις., δηλαδή υπερ-εξαπλασιάσθηκε!

1.1.1. Για να κατανοήσουμε καλύτερα το μέγεθος αυτό και τις ραγδαίες εξελίξεις των μόλις τελευταίων αιώνων πρέπει να αναφέρουμε πως γύρω στο 500.000 π. Χ. υπολογίζεται ότι θα υπήρχαν 1,5 εκατ. κάτοικοι σε ολόκληρη τη Γη και ότι χρειάστηκαν εκατοντάδες χιλιάδες χρόνια για να καταγραφεί το πρώτο δισεκατομμύριο κατοίκων το 1800. Αντίθετα μόλις 130 χρόνια χρειάστηκαν για να περάσουμε από το πρώτο δις στο δεύτερο δις, την περίοδο 1800-1930 και από τότε τα δισεκατομμύρια προστίθενται κάθε 30 (1960), 14 (1974) ή και 12 χρόνια (1987-1999)!

1.1.2. Η ραγδαία αυτή αριθμητική ποσοτική καταρχήν εξέλιξη μας ωθεί (και συγκεκριμένα τον Γάλλο Αντόλφ Λαντρύ) στο να υποστηρίξουμε πως υπάρχει και μια δημογραφική επανάσταση κατά αντιστοιχία με τη γαλλική επανάσταση, την αμερικανική επανάσταση, τη βιομηχανική επανάσταση...Αυτή όμως η δημογραφική επανάσταση, όπως άλλωστε και όλες οι άλλες, έχει κάποια όρια, ένα τέλος. Δηλαδή δεν υπάρχει και δεν θα υπάρξει απεριόριστη αύξηση του ανθρώπινου πληθυ-

* Διδάκτωρ Κοινωνικών Επιστημών
Πανεπιστημίου Παρισιού Ι – Σορβόνης

σμού. Και αυτό γιατί κυρίως οι οικογένειες, αντιλαμβανόμενες ότι δεν είναι πλέον αναγκαίο να κάνουν τόσα παιδιά για να εξασφαλίσουν απογόνους, αλλά απελευθερωμένες και από άλλες θρησκευτικές, ηθικές ή κοινωνικές συνθήκες και νοοτροπίες, μειώνουν τον αριθμό των παιδιών, προσαρμόζοντας τον στις νέες συνθήκες θνησιμότητας. Έτσι αντί να μιλάμε πια για μια επανάσταση, μιλάμε για μια δημογραφική μετάβαση (κατά τους Αμερικανούς Φράνκ Νότστειν και Ανσλυ Κόουλ), δηλαδή για μια μετακίνηση από μια ισορροπία μεταξύ υψηλής γεννητικότητας και θνησιμότητας σε μια άλλη ισορροπία βασισμένη σε χαμηλή γεννητικότητα και θνησιμότητα.

Έτσι υπολογίζεται ότι ο παγκόσμιος πληθυσμός θα διπλασιαστεί για μια ακόμα φορά έως το τέλος του 21ου αιώνα και μετά θα σταθεροποιηθεί γύρω στα δέκα δισεκατομμύρια.

1.2. Δεύτερο χαρακτηριστικό είναι η μεγάλη ανισοκατανομή του πληθυσμού στις διάφορες γεωγραφικές περιοχές. Υπάρχουν πολύ πυκνές εστίες πληθυσμού, αλλά και ολόκληρες περιοχές που είναι ακατοίχτες.

1.2.1. Στη βορειοανατολική Ασία (Ιαπωνία, Νότια Κορέα και ανατολική Κίνα, δηλαδή οι παλιοί πολιτισμοί που βασίζονταν στην καλλιέργεια ρυζιού και σιταριού), στην Ινδική χερσόνησο και στην Ινδονησία κατοικεί το 60% της ανθρωπότητας. Οι δε ασιατικοί πληθυσμοί της Κίνας (1.304 δις) και της Ινδίας (1.104 δις) αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το 1/3 των κατοίκων του πλανήτη. Αξιοπρόσεκτο είναι ότι και οι δύο αυτές χώρες είναι αναπτυσσόμενες και έχουν Α. Ε. Π. ανά κάτοικο μικρότερο των 5.000 δολαρίων, ενώ το αντίστοιχο των Η. Π. Α. αγγίζει τα 38.000 δολάρια. Επίσης αξιοπρόσεκτο είναι ότι η Ινδία που δεν ακολουθεί κανένα είδος δημογραφικής πολιτικής σε λίγες δεκαετίες θα έχει ξεπεράσει την Κίνα, που εφαρμόζει ένα αυστηρό πρόγραμμα περιορισμού των γεννήσεων.

Συνολικά έντεκα χώρες (Κίνα, Ινδία, Η. Π. Α., Ινδονησία, Βραζιλία, Πακιστάν, Μπανγκλαντές, Ρωσία, Νιγηρία, Ιαπωνία, Μεξικό) ξεπερνούν τα 100 εκατ. κατοίκους και καλύπτουν περίπου το 60% του παγκόσμιου πληθυσμού.

Έξι μόνο χώρες συμβάλλουν στο ήμισυ της παγκόσμιας ετήσιας αύξησης: η Ινδία (21%), η Κίνα (12%), το Πακιστάν (5%), η Νιγηρία (4%), το Μπανγκλαντές (4%) και η Ινδονησία (3%).

Άλλες περιοχές, όπου επίσης συναντούμε μια αρκετά υψηλή μέση πυκνότητα, είναι η Ευρώπη (από τη Μεγάλη Βρετανία μέχρι τη βόρειο Ιταλία, με εξαίρεση το μεγαλύτερο μέρος της Γαλλίας και της Ιβηρικής χερσονήσου), οι βορειο-ανατολικές ακτές των Η. Π. Α., η Καλιφόρνια, η περιοχή του Ρίο ντε Τζανέιρο και του Σάο Πάολο στη Βραζιλία.

1.2.2. Στον αντίποδα υπάρχουν πολύ μεγάλες εκτάσεις με χαμηλή μέση πυκνότητα ή και παντελώς έρημες

όπως οι πόλοι, η Σιβηρία, η Αλάσκα, η Σαχάρα, άλλα μεγάλα τμήματα της Αφρικής, της Νότιας Αμερικής και της Αυστραλίας.

1.2.3. Στο ίδιο αυτό κεφάλαιο της χωρικής κατανομής του πληθυσμού πρέπει να αναφέρουμε και το φαινόμενο της εσωτερικής μετανάστευσης (στα πλαίσια του ίδιου κράτους) και πιο εξειδικευμένα το φαινόμενο του εξαστισμού ή της αστυφιλίας. Προβλέπεται ότι τα επόμενα χρόνια θα δημιουργηθούν μερικές υπερ-πόλεις ή μεγαλουπόλεις ή μητροπόλεις, πολύ μεγαλύτερες από αυτές, που συναντήσαμε τον 20ο αιώνα. Έτσι μιλάμε για συγκεντρώσεις ανθρώπων πάνω από είκοσι ή και τριάντα εκατομμυρίων, όπως θα εμφανίζονται το Τόκιο, το Νέο Δελχί, η Τζακάρτα, το Ρίο ντε Τζανέιρο, η Κωνσταντινούπολη, το Κάιρο.

1.3. Ένα τρίτο χαρακτηριστικό είναι η επίσης μεγάλη ανισότητα της γονιμότητας, η οποία παρουσιάζει μια τεράστια διαφορά μεταξύ των προηγμένων βιομηχανικά χωρών (δείκτης 1,3 παιδιά ανά γυναίκα αναπαραγωγικής ηλικίας) και των αναπτυσσόμενων χωρών κυρίως της Αφρικής (8 παιδιά ανά γυναίκα στο Νίγηρα, 7,1 στο Μαλί και 7 στη Σομαλία). Στις περιπτώσεις αυτές θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε και τους, έστω αδόκιμους αλλά πολύ ενδεικτικούς, όρους της υπο-γονιμότητας και της υπερ-γονιμότητας αντίστοιχα. Υπάρχουν τελικά τρεις τύποι χωρών στον κόσμο, σύμφωνα με τους τρεις τύπους γονιμότητας: αυτές που έχουν μέγιστο δύο παιδιά ανά γυναίκα, εκείνες που έχουν μεταξύ δύο και τέσσερα και τέλος αυτές που έχουν περισσότερα από τέσσερα παιδιά.

1.3.1. Οι χώρες της δυτικής και ανατολικής Ευρώπης, της Βόρειας Αμερικής, η Ρωσία, η Κίνα, η Νότια Κορέα, η Ιαπωνία, δηλαδή οι προηγμένες βιομηχανικά αλλά και μεταβιομηχανικά πλούσιες χώρες, παρουσιάζουν τις τελευταίες δεκαετίες μια σταθερή επιδείνωση του δείκτη γονιμότητας τους, που ενώ μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν σαφώς πάνω από το όριο αναπλήρωσης των γενεών, δηλαδή το 2,1 (παιδιά ανά γυναίκα αναπαραγωγικής ηλικίας), τις τελευταίες δεκαετίες κατρακύλησε αρκετά κάτω του 2 και στην περίπτωση της Ελλάδος στο πολύ δυσμενές επίπεδο του 1,4!

1.3.2. Στη δεύτερη ομάδα (χώρες με επίπεδο γονιμότητας μεταξύ 2,1 και 4) κατατάσσονται το Μεξικό και οι περισσότερες χώρες της κεντρικής και της λατινικής Αμερικής, όπως επίσης και οι περισσότερες χώρες της κεντρικής και της λατινικής Αμερικής, οι χώρες του Μαγκρέμπ και του νοτίου τμήματος της Αφρικής, πολλές χώρες της Μέσης Ανατολής, οι δημοκρατίες στα νότια της Ρωσίας, την ινδική υπο-ήπειρο και οι χώρες της νοτιο-ανατολικής Ασίας.

1.3.3. Στην τρίτη ομάδα κατατάσσεται ένα μεγάλο σύνολο, κυρίως αφρικανικών κρατών, των οποίων η γονιμότητα υπερβαίνει τα τέσσερα παιδιά ανά γυναίκα. Στις χώρες αυτές προστίθενται και ορισμένες χώρες της Εγ-

γύς και της Μέσης Ανατολής, όπως η Σαουδική Αραβία, το Ιράκ, η Ιορδανία, η Συρία, το Αφγανιστάν και το Πακιστάν. Σε πολλές χώρες της υποσαχάριας Αφρικής, οι γυναίκες έχουν κατά μέσο όρο περισσότερα από έξι παιδιά η καθεμία, όπως π. χ. στο Νίγηρα.

1.4. Σαν ένα είδος φυσικού επακόλουθου του προηγούμενου έχουμε ένα τέταρτο χαρακτηριστικό, στη σύνθεση της ηλικιακής δομής, όπου παρατηρούμε δυο ακραία θα λέγαμε φαινόμενα: πρώτα την όλο και μεγαλύτερη αύξηση του ποσοστού των νέων στο σύνολο του πληθυσμού (σήμερα ζουν στον πλανήτη περίπου 3 δις νέοι ηλικίας κάτω των 25 ετών) -γεγονός που παρατηρείται βέβαια μόνο στις αναπτυσσόμενες χώρες- και δεύτερο την (σχεδόν παράλληλη) αύξηση του ποσοστού των ηλικιωμένων στο σύνολο του πληθυσμού (ποσοστά που αγγίζουν αν δεν ξεπερνούν το 20% των άνω των 65 ετών ατόμων στο σύνολο του πληθυσμού, στις περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες, στις οποίες συμπεριλαμβάνεται και η Ελλάδα), φαινόμενο που χαρακτηρίζεται ως δημογραφική γήρανση ή, επί το «πολιτικότερο», μια «γκρίζα επανάσταση» της τρίτης και τέταρτης ηλικίας.

1.4.1. Η αύξηση του αριθμού των νέων συνδέεται με τη διατήρηση, για πολλές δεκαετίες, έντονης γονιμότητας αλλά και γενικότερης ένδειξης ανάπτυξης. Αλλά σημαίνει ταυτόχρονα και πολλές άλλες κοινωνικο-οικονομικές συνέπειες, όπως ότι η χώρα οφείλει να διαθέτει ή να συγκεντρώνει σημαντικά χρηματικά και ανθρώπινα μέσα για την υγιεινή, την περίθαλψη, την εκπαίδευση, την απασχόληση...Επίσης η καθημερινή φροντίδα παιδιών (όπως π. χ. οκτώ στο Νίγηρα ή επτά στο Μάλι κατά μέσο όρο) είναι ασφαλώς ένα βαρύ καθήκον, που αναλαμβάνουν κατά κανόνα οι γυναίκες, πράγμα που δεν τους επιτρέπει να αφιερώνονται σε άλλες δραστηριότητες (εκπαιδευτικές, επαγγελματικές, πολιτικές, πολιτιστικές). Δεν είναι δε τυχαίο, που και οι τελευταίες Παγκόσμιες Διασκέψεις του Ο.Η.Ε. (π. χ. του Καίρου το 1994) ήταν αφιερωμένες, κατά ιδιαίτερα πιεστικό τρόπο και με το επιχείρημα της ανάγκης ανάπτυξης των χωρών αυτών, στην αποτροπή των αναπτυσσόμενων πληθυσμών από την υπερβάλλουσα γονιμότητα.

1.4.2. Στον αντίποδα της κατάστασης αυτής παρατηρούμε την ακριβώς αντίθετη εικόνα, δηλαδή των χωρών εκείνων όπου το ποσοστό των ηλικιωμένων (άνω των 65 ή και 60 ετών) διογκώνεται διαρκώς ξεπερνώντας το 15 ή και το 20 ή και το 25%!, όπως π. χ. συμβαίνει σήμερα στη Σουηδία, όπου το ¼ του σουηδικού πληθυσμού υπερβαίνει σήμερα το 60ο έτος της ηλικίας.

Και εδώ είναι αυτονόητο το πόσο δυσβάστακτο κοινωνικο-οικονομικό κόστος αντιπροσωπεύει η κάθε είδους φροντίδα για το μέγιστο αυτό ποσοστό.

1.5. Τέλος υπάρχει το σπουδαίο θέμα της μετανάστευσης, κατά κυριολεξία της εξωτερικής μετανάστευ-

σης, της μετακίνησης δηλαδή πληθυσμού από τη μια χώρα στην άλλη.

1.5.0. Εισαγωγικά μπορούμε να παρατηρήσουμε τρία γεγονότα : πρώτα ότι το φαινόμενο της μετανάστευσης υπάρχει από την απαρχή της ανθρωπότητας και επιβιώνει σε όλες τις ιστορικές περιόδους, δεύτερο ότι το μέγεθος του είναι πολύ μεγάλο και τρίτο ότι οι αιτίες και τα κυκλώματα του είναι ιδιαίτερα περίπλοκα.

Ως προς τον όγκο παρατηρούμε ότι σήμερα υπολογίζεται ότι οι μετανάστες ανέρχονται σε 170 εκατομμύρια, δηλαδή στο 2,7 του παγκόσμιου πληθυσμού και, το πιο σημαντικό, ότι ο αριθμός αυτός υπερδιπλασιάστηκε από το 1965, όπου υπήρχαν μόνο 75 εκατομ. μετανάστες.

1.5.1. Οι κυριότεροι τύποι της «κλασικής» θα λέγαμε μετανάστευσης, όπως την έχουμε γνωρίσει αιώνες τώρα και ιδιαίτερα τους δύο τελευταίους, παραμένουν τρεις : α) όταν γίνεται για αποφυγή πολιτικών ή φυλετικών διώξεων, β) όταν γίνεται για αναζήτηση εργασίας και οικονομικών πόρων και γ) όταν γίνεται για πραγμάτωση σπουδών και (ίσως στη συνέχεια) εργασίας. Παράλληλα όμως εμφανίζονται και διάφορες πιο πρωτότυπες και πιο εξειδικευμένες μορφές μετακινήσεων όπως π. χ. ανάμεσα στην κατηγορία β και γ όπου έχει προστεθεί σχετικά πρόσφατα και μια μάλλον σύγχρονη κατηγορία της μετανάστευσης ατόμων με υψηλή εξειδίκευση, που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε περιπτώσεις π. χ. τεχνολογίας αιχμής κ. α.

1.5.2. Οι χώρες -και είναι πάρα πολλές αν όχι όλες- που εμπλέκονται στο θέμα της μετανάστευσης κατατάσσονται σε τρεις κατηγορίες : τις χώρες αποστολής ή προέλευσης των μεταναστών, τις χώρες διαμετακόμισης και τις χώρες υποδοχής.

1.5.2.1 Κατά πρώτο είναι οι χώρες αποστολής ή προέλευσης των μεταναστών. Σαν τέτοιες είναι οι πολλές αναπτυσσόμενες χώρες της Αφρικής, της Ασίας και της Νότιας Αμερικής. Κατά τον Γάλλο μάλιστα δημογράφο και οικονομολόγο Alfred Sauvy μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρξε μια ουσιαστική «αναστροφή των μεταναστευτικών ροών», όπου «δεν είναι πια οι χώρες του Βορρά που τροφοδοτούν τις ροές αποδημίας, αλλά οι χώρες του Νότου. Η αλλαγή αφορά και το φύλο και το επάγγελμα των μεταναστών : αριθμούν όλο και περισσότερο γυναίκες, ενώ οι μετανάστες είναι πιο εξειδικευμένοι από εκείνους που μένουν στη χώρα» (Rollet, σελ. 86).

1.5.2.2 Κατά δεύτερο είναι οι χώρες διαμετακόμισης, όπως κατά τον 19ο αιώνα ο Καναδάς και σήμερα η Σενεγάλη, το Μαρόκο, η Τουρκία, η Ινδονησία, η Μαλαισία, το Μεξικό.

1.5.2.3 Και τέλος οι χώρες υποδοχής όπου, με βάση το ποσοστό αυτών που έχουν γεννηθεί στο εξωτερικό στο σύνολο των κατοίκων τους, κατατάσσονται οι Η. Π. Α. (10% του πληθυσμού τους), η Ινδία, το Πακιστάν, η

Γερμανία, ο Καναδάς, η Αυστραλία, η Σαουδική Αραβία.

Κατά είδος δε χωρών έχουμε : α) τις πετρελαιοπαραγωγές χώρες (Αραβικά Εμιράτα, Κουβέιτ, Κατάρ, Σαουδική Αραβία, Μπαχρέιν, Ομάν, Μπρουνεί, Λιβύη), που συγκεντρώνουν μετανάστες πάνω από το 25% του πληθυσμού τους, β) τα πολύ μικρά εδάφη (Μονακό, Μακάο, Χονγκ Κονγκ, Σιγκαπούρη), γ) τις αχανείς χώρες (Αυστραλία, Καναδάς), δ) τις δυτικές βιομηχανικές χώρες (Η. Π. Α., Ελβετία, Λουξεμβούργο, Αυστρία, Βέλγιο, Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Ισπανία) και ε) εκείνες τις, κατά κανόνα φτωχές χώρες που δέχονται ως πρώτο καταφύγιο σημαντικά ποσοστά προσφύγων (Κόστα Ρίκα, Ιράν, Πακιστάν, Αιθιοπία, Σουδάν, Τανζάνια, Γουινέα, Καμπότζη)

1.5.3. Εδώ πρέπει να παρατηρήσουμε πως στις περισσότερες χώρες του πλανήτη υπάρχει ένα έλλειμμα θεσμικών ρυθμίσεων για τη μετανάστευση, μια απουσία μεταναστευτικής πολιτικής, που δημιουργεί ήδη ένα μικρό χάος στην όλη διαδικασία. Οι λόγοι είναι και πολλοί και γενικοί αλλά και εξειδικευμένοι κατά περιοχή και χώρα ώστε είναι αδύνατο να αναφερθούν εδώ. Έτσι από τα 170 εκατομμύρια που μεταναστεύουν σήμερα ανά τον κόσμο, μπορούμε να υποστηρίξουμε σοβαρά ότι ένα μεγάλο ποσοστό κατατάσσονται στην κατηγορία των παράτυπων μεταναστών, με ο,τι αρνητικό σημαίνει αυτό.

Έτσι στα μεγάλα προβλήματα, που αναφέραμε αμέσως πιο πάνω, του παγκόσμιου πληθυσμού προστίθεται και το επιτακτικό πρόβλημα της ρύθμισης της μετανάστευσης, που αποτελεί άλλωστε και τον σημαντικότερο τρόπο παγκοσμιοποίησης του παγκόσμιου πληθυσμού.

Προοπτικές και Πολιτικές

2. Σε ένα δεύτερο μέρος, θα έπρεπε να διατυπώσουμε τις προβλέψεις μας, τους τυχόν φόβους και κυρίως τις ελπίδες μας για ένα όσο το δυνατό πιο «παγκοσμιοποιημένο» (αλλά και αν δυνατό ευτυχισμένο) παγκόσμιο πληθυσμό. Σε αυτή την μελλοντική πραγματικότητα, που άρχισε όμως ήδη να διαμορφώνεται, ευελπιστούμε να επιτύχουμε τουλάχιστο τέσσερις πέντε ουσιαστικές βελτιώσεις του παγκόσμιου πληθυσμού.

2.1. Η πρώτη βελτίωση, που αναμένουμε, είναι η σταθεροποίηση του μεγέθους του παγκόσμιου πληθυσμού. Υπολογίζεται ότι ο πληθυσμός του πλανήτη, αφού θα διπλασιασθεί για μια ακόμα τελευταία φορά, θα σταθεροποιηθεί, πριν από το τέλος του 21ου αιώνα, στα 9 με 10 δις άτομα. Η σταθεροποίηση αυτή είναι πράγματι ένα σπουδαίο γεγονός, γιατί θα μπορούμε πλέον να κάνουμε ασφαλέστερους και μονιμότερους υπολογισμούς για όλα τα θέματα που συναρτύνται με αυτό το μέγεθος.

2.1.1. Υπάρχουν ήδη πολλά σενάρια για αυτή την ε-

ξέλιξη του παγκόσμιου πληθυσμού. Καταρχήν και κυρίως ο ίδιος ο Ο.Η.Ε. και οι αρμόδιες υπηρεσίες του έχουν καθιερώσει τη διατύπωση τριών σεναρίων (ή και τεσσάρων), που είναι το υψηλό, το μέσο και το χαμηλό (και το θεωρητικό). Τα σενάρια αυτά αναθεωρούνται ανά διετία, γιατί πράγματι υπάρχει μια διαρκής μεταβολή συνθηκών, δεδομένων, αριθμών και γιατί όχι και νοοτροπιών, ανά τον κόσμο.

Οι υπολογισμοί που γίνονται είναι περίπλοκοι και σχετικά πρόσφατα είχαν δημοσιευθεί και στο βρετανικό περιοδικό «Nature», όπου κατέληγαν σε αυτή τη σχετικά «αισιόδοξη» πρόβλεψη των 10 δις ατόμων.

2.1.2. Θα θέλαμε εδώ, και σαν είδος παραδείγματος, να αναφέρουμε τρία γεγονότα, που επηρέασαν την Αναθεώρηση του Ο.Η.Ε. του 2004 και που είναι:

α) ότι παρά τις αρχικές προβλέψεις για ισχυρή μείωση της γονιμότητας π.χ. σε πολλές Αφρικανικές χώρες, τελικά διαπιστώνεται μια υστέρηση της μείωσης αυτής,

β) ότι ο αντίκτυπος του έιτζ είναι μεγαλύτερος από τον αναμενόμενο,

γ) ότι εάν τυχόν αφαιρέσουμε τη μετανάστευση θα έχουμε λιγότερα 123 εκατομ. άτομα στο σύνολο του πληθυσμού.

2.2. Μια δεύτερη ελπίδα είναι πως, υπό την πίεση και των διεθνών μετακινήσεων και μεταναστεύσεων, θα υπάρξει μια λογικότερη κατανομή του παγκόσμιου πληθυσμού κατά γεωγραφικές περιοχές. Βέβαια δεν πρόκειται και ούτε είναι καν επιθυμητό να υπάρξει μια απόλυτα ίση κατανομή. Αυτό όμως που επιθυμούμε και προβλέπουμε είναι μια όσο το δυνατό απάλυνση των εντονότατων σημερινών ανισοτήτων και οπωσδήποτε μια συντονισμένη προσπάθεια για μια αισθητή βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στις μεγάλες πόλεις.

2.2.1. Οι κυριότεροι λόγοι και τρόποι μιας τέτοιας σχετικής ισοκατανομής είναι ποικίλοι :

α) καταρχήν είναι οι ίδιες οι μεταναστεύσεις, που προφανώς θα συνεχίσουν να συμβαίνουν κυρίως από το νότιο προς το βόρειο ημισφαίριο και από την Ασία προς την Ευρώπη και την Αμερική.

β) επίσης αναμένεται μια μείωση της γονιμότητας εκεί ακριβώς, που υπάρχει μια πληθυσμιακή συμφόρηση, π.χ. στην Κίνα, στην Αφρική, γιατί όχι στην Ινδία.

γ) ειδικότερα και συγκεκριμένα αναμένεται και ένας αυτοέλεγχος, ένας αυτοπεριορισμός των πληθυσμιακών γιγάντων όπως η Κίνα, η Ινδία, η Ινδονησία αλλά και άλλες μουσουλμανικές χώρες, για τις οποίες ο οικογενειακός προγραμματισμός ήταν μέχρι πρόσφατα ή και εξακολουθεί να είναι απαγορευμένη και αδιανόητη διαδικασία.

δ) τέλος αντιμετωπίζεται ο κάποιος εποικισμός ακατοίκητων ή ελάχιστα κατοικημένων περιοχών, όπως είναι κάποιες έρημοι ή ακόμα περισσότερο οι πόλοι και συγκεκριμένα ο βόρειος πόλος, για τον οποίον έχουν ήδη εγερθεί αξιώσεις και έχουν πραγματοποιηθεί και κάποιες

κινήσεις από τις όμορες χώρες.

2.2.2. Βέβαια θα συνεχίζεται η αστικοποίηση, αλλά με αρκετές διαφοροποιήσεις και προσαρμογές. Θα έπρεπε να αναφέρουμε ότι το ποσοστό αστικοποίησης ακολούθησε μια καμπύλη αύξησης πολύ βραδεία (στάδιο Α), έπειτα ταχεία (στάδιο Β), στη συνέχεια η αύξηση επιβραδύνθηκε (στάδιο Γ) και, τέλος σταθεροποιήθηκε (στάδιο Δ). Στο στάδιο Α βρίσκονται πάντα ορισμένες χώρες της ανατολικής Αφρικής (Μπουρούντι και Ρουάντα), το Λάος, κάποια τμήματα της Ινδονησίας και στο στάδιο Γ βρίσκονται οι χώρες της κεντρικής και λατινικής Αμερικής, το βόρειο τμήμα της Αφρικής, καθώς και μέρος της κεντρικής Αφρικής κλπ. Άρα στα αστικά κέντρα αυτών των δύο ομάδων θα επέλθουν μεγάλες αυξήσεις κατά τον 21ο αιώνα.

Προβλέπεται παρόλα αυτά να δημιουργηθούν υπέρ-πόλεις ή μεγαλουπόλεις ή μητροπόλεις ή ακόμα πόλεις-γίγαντες ή και πόλεις-τέρατα ή και τενεκεδουπόλεις, όπως δεν είχαμε γνωρίσει τον 20ο αιώνα. Συγκεκριμένα αναφέρονται το Τόκιο με 35 εκατομ., η Βομβάη με 23, η Πόλη του Μεξικού με 18, η Κωνσταντινούπολη και το Κάιρο με 15. Μελλοντικά, πάντως πάνω από το μισό του παγκόσμιου πληθυσμού θα διαβίει σε αστικές περιοχές.

2.2.3. Αλλά θα αναπτυχθεί παράλληλα και μια παγκόσμια συνεργασία για εξισορρόπηση των ανισοτήτων και, αν δυνατό, «εξανθρωπισμό» των μεγαλουπόλεων. Ήδη παρατηρείται και μια μετανάστευση από μεγαλύτερες μητροπόλεις προς μικρότερες πόλεις ή και προς το ύπαιθρο, γεγονός που ίσως σημαίνει μακροπρόθεσμα, μια χωρική εκλογίκευση του πληθυσμού.

Αυτή η προσπάθεια «εξανθρωπισμού» των μεγάλων (ευρωπαϊκών ή αμερικανικών πόλεων), με όλο και μεγαλύτερο σεβασμό στο περιβάλλον, στην καθημερινότητα, στην ποιότητα ζωής, άρχισε ήδη να αποδίδει καρπούς και σαν ελάχιστο παράδειγμα θα φέρναμε την πόλη του Βερολίνου, όπου το πράσινο και η εύκολη μετακίνηση σε κάνουν να ξεχνάς ότι βρίσκεται σε μια μεγαλούπολη των περίπου 3,5 εκατομ. κατοίκων.

2.3. Ένα άλλο πεδίο δράσης είναι η εξισορρόπηση της γονιμότητας, ιδιαίτερα μεταξύ αναπτυσσόμενων και αναπτυσσόμενων κρατών που θα δημιουργήσει με τη σειρά της και μια σχετική εξισορρόπηση στην ηλικιακή κατανομή του παγκόσμιου πληθυσμού. Η εξισορρόπηση αυτή θα προέλθει σχεδόν αυτόματα από τη λεγόμενη δημογραφική μετάβαση, δηλαδή από τη μετάβαση από ένα καθεστώς υψηλής γονιμότητας και θνησιμότητας σε ένα άλλο, ακριβώς αντίθετο, χαμηλής γονιμότητας και θνησιμότητας.

2.3.1. Γενικά προβλέπεται οι περιοχές και οι χώρες που μέχρι σήμερα είχαν υψηλή γονιμότητα, όπως π. χ. η Αφρική, η Κίνα, η Ινδία να αρχίσουν να κινούνται σε βραδύτερους ρυθμούς, για διαφορετικούς φυσικά λόγους η καθεμία. Π.χ. οι αφρικανικές χώρες αρχίζουν να έχουν μια κάποια πτώση στους πολύ μεγάλους δείκτες

γονιμότητας τους. Υπολογίζεται εδώ να παίξει πρωτεύοντα ρόλο και η εφαρμογή του οικογενειακού προγραμματισμού, που μέχρι τώρα ήταν σχεδόν άγνωστος στις περιοχές αυτές. Η Κίνα αντίθετα εφαρμόζει ήδη ένα πρόγραμμα περιορισμού των γεννήσεων, επιτρέποντας μόνο ένα αγόρι κατά ζεύγος !...

2.3.2. Αντίστοιχα στις περιοχές αυτές θα εκδηλώνεται παράλληλα και μια μείωση της θνησιμότητας (για όλους τους λόγους που αναφέραμε παραπάνω) έτσι που το ποσοστό των ηλικιωμένων στο σύνολο του πληθυσμού να αυξάνεται διαρκώς. Έτσι θα μπορούμε να μιλάμε για μια διόγκωση ή μάλλον έκρηξη της τρίτης και της τέταρτης ηλικίας ή ακόμα και για μια γκριζα επανάσταση.

2.3.3. Άλλο θέμα που σχετίζεται άμεσα με τα παραπάνω είναι και τα εντυπωσιακά άλματα των ιατρικών προόδων, των τελειοποιημένων φαρμάκων και των εξειδικευμένων ιατρικών φροντίδων. Έτσι που να μιλάμε και για μια υγειονομική μετάβαση.

Στο κεφάλαιο αυτό θα μπορούσαμε να συμπεριλάβουμε και τις ηλικιακές κατανομές, με την καλλιέργεια μιας νοοτροπίας κατανόησης και συνεργασίας των διαφόρων γενεών και ειδικότερα της φροντίδας των όλο και μακροβιότερων ηλικιωμένων ανθρώπων, της λεγόμενης τρίτης και τέταρτης ηλικίας (στην Ευρώπη το προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση άγγιξε το 76ο έτος για τους άνδρες και το 82ο έτος για τις γυναίκες).

2.4. Ακόμη ελπίζεται ότι η, άναρχη κατά μεγάλο μέρος, παγκόσμια μετανάστευση θα τεθεί επιτέλους υπό κάποιον έλεγχο και θα αποκτήσει διεθνείς κανόνες ρύθμισης και εφαρμογής.

2.4.1. Παρατηρείται ήδη μια ικανοποιητική συνεργασία ανάμεσα στις χώρες αποστολής (Αφρική, Νότια Αμερική, Ασία), διαμετακόμισης (Σενεγάλη, Μαρόκο, Τουρκία, Μεξικό, Ινδονησία, Μαλαισία) και υποδοχής (Δυτική αλλά και λοιπή Ευρώπη, Βόρεια Αμερική, νοτιοανατολική Ασία) μεταναστών, που ασφαλώς θα ενταθεί και θα φέρει κάποια σοβαρά αποτελέσματα. Η συνεργασία αυτή λαμβάνει πολλές μορφές και πραγματώνεται σε πολλά επίπεδα. Ένα παράδειγμα είναι η οικονομική αλλά και άλλη πρακτική (υγειονομική, εκπαιδευτική κ. α.) θα λέγαμε βοήθεια, που δίνεται από τις αναπτυσσόμενες χώρες υποδοχής προς τις αναπτυσσόμενες χώρες αποστολής μεταναστών, έτσι που οι επιδόσεις μετανάστες να αντιμετωπίζουν τα οικονομικά και άλλα προβλήματα τους στις χώρες καταγωγής τους και να μην μεταναστεύουν προς άλλες ελκυστικότερες περιοχές. Συγκεκριμένα υπάρχουν επενδύσεις εκ μέρους της Ελλάδος (ίδρυση βιομηχανιών, επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών κ.α.) σε όμορες βαλκανικές χώρες, που κατά κανόνα συγκρατούν τους κατοίκους των βαλκανικών αυτών κρατών στα μέρη καταγωγής τους και τους αποτρέπουν να μεταναστεύσουν στη χώρα μας.

2.4.2. Αντίστοιχα υπάρχει και κάθε μέρα επεκτείνεται, ένας εκσυγχρονισμός των εθνικών νομοθεσιών αλλά και

άλλων διεθνών συμβάσεων και συμφωνιών. Τα πιο χειροπιαστά παραδείγματα είναι η συμφωνία Σένγκεν το 1985, που επέτρεψε κάποια εναρμόνιση των ελέγχων και ίσως και των μεταναστευτικών πολιτικών στην Ευρώπη και η συμφωνία του Άμστερνταμ, που υπογράφηκε το 1999 και «έχει ως στόχο μια ολοκληρωμένη κοινή πολιτική στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου» (Rollet, σελ. 90).

2.4.3. Σαν κοινός παρονομαστής όμως όλων αυτών απαιτείται η αλλαγή νοοτροπίας και συμπεριφορών όλων προς όλους. Δηλαδή και των κατοίκων των χωρών υποδοχής, που οφείλουν να αποβάλλουν κάθε αίσθημα ρατσισμού ή ξενοφοβίας αλλά και των μεταναστών, που οφείλουν να σέβονται τους νόμους, τον τρόπο ζωής και τις νοοτροπίες των κατοίκων των χωρών υποδοχής και να μην συμπεριφέρονται κατακτητικά, προκλητικά ή απλά παράνομα.

2.5. Τέλος ας μην ξεχνάμε –κάθε άλλο μάλιστα!– τη σκέψη και την πρόταση του σοφού βρετανού θεωρητικού φυσικού και αστροφυσικού Στίβεν Ουίλιαμ Χόκινγκ (Hawking) πως ο πλανήτης μας Γη έχει φθάσει πλέον στα όρια του και πως πρέπει πια να σκεφτόμαστε, να σχεδιάζουμε αλλά και να πραγματοποιήσουμε μεταναστεύσεις προς άλλους πλανήτες...

Συμπεράσματα

3. Ο πληθυσμός είναι ένα κατ' εξοχήν στοιχείο ρευστότητας, σε διαρκή κίνηση και μετάλλαξη, ιδιαίτερα στον σημερινό ραγδαία παγκοσμιοποιούμενο κόσμο μας.

3.1. Η σκέψη, η ελπίδα και η θέση μας είναι πως μερικά συστατικά στοιχεία του πληθυσμού θα βελτιωθούν οπωσδήποτε μέσω της παγκοσμιοποίησης και μέσω της διεθνούς συνεργασίας. Θα υπάρξουν όμως ασφαλώς και προβλήματα που δεν θα λυθούν αλλά και άλλα που αναπόφευκτα θα ανακύψουν, όπως π. χ. αυτό της δημιουργίας τεράστιων καινούργιων μητροπόλεων. Αυτό όμως που ασφαλώς θα συμβεί θα είναι ένας πολύ μεγαλύτερος βαθμός συνειδητοποίησης και μια πολύ πλατύτερη ευαισθησία αλλά και συμμαχία αντιμετώπισης.

3.2. Καταρχάς θα παίξει σημαντικό ρόλο η ποσότητα, η ποιότητα και το επίπεδο της παγκοσμιοποίησης, που μπορεί να ποικίλει ανάλογα και με τον ιδιαίτερο τομέα ή χώρα, που υφίστανται αυτή την κατά τεκμήριο ριζική αλλαγή. Θα υπάρξουν ασφαλώς χώρες, όπως ήδη συμβαίνει με τις Η. Π. Α., που θα υποστούν πολύ περισσότερο τη συνύπαρξη μεταναστών από πολλές άλλες χώρες, και θα καταστούν ένα μεγάλο χωνευτήρι λαών, φυλών, χρωμάτων, γλωσσών... Θα υπάρξουν, όμως και άλλες περιοχές, που θα διατηρήσουν την ιδιότητα ή και τη μοναξιά τους.

3.3. Επίσης θα αυξηθεί σημαντικά ο βαθμός διάδρα-

σης με άλλους βασικούς κλάδους, τομείς και μεταβλητές της ανθρώπινης ύπαρξης.

3.3.1. Ένας πρώτος τέτοιος τομέας είναι το περιβάλλον και τα στοιχειώδη προϊόντα του, που σχετίζονται με τη ζωή, όπως η καθαρότητα της ατμόσφαιρας, η επάρκεια του νερού και των τροφίμων, η όποια ποιότητα της ζωής και της καθημερινότητας της. Είναι αυτόνομο ότι οι μεγάλες συγκεντρώσεις πληθυσμών είτε σε άγονα εδάφη π. χ. της Αφρικής είτε σε μεγαλουπόλεις των μεταβιομηχανικών κρατών θα δημιουργήσουν ελλείψεις σε νερό ή τρόφιμα ή μεγάλες συγκεντρώσεις ρύπων αντίστοιχα, έτσι που η ζωή να γίνεται δύσκολη ή και ανυπόφορη και να επιβαρύνεται η υγεία ή να διακυβεύεται η ίδια η ύπαρξη της.

Ακριβώς αυτό θα ρυθμίσει και την αποτελεσματικότητα του επισιτισμού των πληθυσμών και της δυνατότητας επιβίωσης τους. Πράγματι τουλάχιστο από τη μαλθουσιανή θεωρία και εδώ οι σχέσεις μεταξύ πληθυσμού και τροφών αποτελούν ιδιαίτερο πεδίο συζήτησης αλλά και ανησυχίας αλλά και αγωνίας και πέρα από το ζήτημα της γενικής επάρκειας των τροφών σε παγκόσμιο επίπεδο, αντιμετωπίζονται και θα αντιμετωπίζονται και επί μέρους προβλήματα σε περιοχές, που αδυνατούν να συντηρήσουν τους κατοίκους τους και σε περιοχές, όπου γίνονται ακριβώς συγκρούσεις για την εξασφάλιση των στοιχειωδών ως προς το ζην.

3.3.2. Ένας δεύτερος μέγας τομέας, όπου η ποσότητα και η σύνθεση του πληθυσμού σε παγκόσμια κλίμακα θα παίξει σημαντικότερο ρόλο, είναι ο τομέας της υγείας σε όλη την έκταση του, δηλαδή από εκείνη της προγεννητικής αγωγής, της καταπολέμησης της βρεφικής και παιδικής θνησιμότητας, της υγιεινής στην κατοικία, στο σχολείο, στην εργασία μέχρι και τη φροντίδα των ηλικιωμένων και των όλο και περισσότερο υπέργηρων ατόμων. Εδώ η συνεργασία πολλών επιστημόνων, από δημογράφους μέχρι υγειονομολόγους και από βιολόγους μέχρι κοινωνιολόγους, επιβάλλεται αναντίρρητα.

3.3.3. Ένας τρίτος τομέας, που ιδιαίτερα πρωταγωνιστεί τα τελευταία χρόνια στην παγκοσμιοποίηση, είναι αυτός της οικονομίας. Η πρόσφατη κρίση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, που μετακλιίσθηκε γρήγορα και στην πραγματική οικονομία (όπου δημιούργησε συρρίκνωση της κατανάλωσης και αντίστοιχα της παραγωγής, μείωση της παραγωγικότητας, «κλείσιμο» επιχειρήσεων και αύξηση της ανεργίας κοκ), συναρτάται ήδη και με πολλές πτυχές της πληθυσμιακής πραγματικότητας και ασφαλώς θα έχει και επιπτώσεις στα πληθυσμιακά μεγέθη, όπως μείωση της γονιμότητας και όξυνση της μετανάστευσης και ασφαλώς και της παράτυπης μετανάστευσης.

3.3.4. Και σε ένα τέταρτο τομέα και επίπεδο η ποσότητα, η σύνθεση, η κατανομή και οι μετακινήσεις των πληθυσμών θα ρυθμίσουν και τις πολιτικές η και πολεμικές εντάσεις, κρίσεις ή και συρράξεις, που θα γεννη-

θούν ανάμεσα σε λιμοκτονούντες ή και απλά ανησυχούντες για την επιβίωση τους ή και για την ευημερία τους και δραστηριοποιούμενους πληθυσμούς.

Το Δημογραφικό Πρόβλημα της Ελλάδας

Ιστορικο-κοινωνιολογική καταγραφή

1.0 Για πολλές δεκαετίες το ελεύθερο και ανεξάρτητο ελληνικό κράτος παρουσίαζε μια λογική και ισόρροπη εξέλιξη του πληθυσμού του. Τα μεγάλα προβλήματα παρουσιάστηκαν, όπως ήταν και αναμενόμενο άλλωστε, μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο (με την ανταλλαγή πληθυσμών με την Τουρκία και την εισροή 1.500.000 ελλήνων προσφύγων από τη Μικρά Ασία) και κυρίως μετά τον Δεύτερο Π.Π., μετά το τέλος του οποίου παρουσιάστηκαν τα τέσσερα μεγάλα θέματα, που απασχολούν πλέον σοβαρότατα όχι μόνο κάθε σκεπτόμενο Έλληνα και κάθε αξιόλογο πολιτικό, αλλά θέτουν και καίρια ερωτήματα για την παραπέρα επιβίωση μας σαν κράτους αλλά και ακόμα σαν έθνος.

Τα τέσσερα αυτά θέματα απλώνονται στο σύνολο των πληθυσμιακών κινήσεων και μπορούν βέβαια να παρουσιασθούν με ποικίλους τρόπους. Επιλέξαμε, όμως, τη χρονολογική τους παρουσίαση, που προσφέρει ταυτόχρονα και μια εννοιολογική ερμηνεία, δεδομένης της αλληλεξάρτησης τους και από ιστορικά - χρονολογικά, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά κ.α. γεγονότα και φαινόμενα. Με τρόπο πολύ σχηματικό, σχεδόν μονολεκτικό θα λέγαμε πως τα τέσσερα αυτά θέματα, με τις αντίστοιχες χρονικές περιόδους τους, είναι:

α) η ανισο-κατανομή για τη δεκαετία του '50 και λιγότερο του '60,

β) η υπερ-γήρανση για τη δεκαετία του '70

γ) η υπο-γονιμότητα για τη δεκαετία του '80 και

δ) η αθρόα μετανάστευση για τη δεκαετία του '90.

Για τις τρέχουσες δεκαετίες του νέου μάλιστα αιώνα θα λέγαμε, με ένα ασφαλώς πικρό χιούμορ, ότι συνυπάρχουν όλα αυτά τα προβλήματα. Αναλυτικότερα:

1.1. Πράγματι στη δεκαετία του '50 και λιγότερο του '60 γίναμε όλοι μάρτυρες και ίσως και θύματα, μίας μεγάλης μετανάστευσης και εξωτερικής και εσωτερικής του ελληνικού πληθυσμού. Πάρα πολλοί νέοι Έλληνες και Ελληνίδες, το άνθος των εργατικών (και αγροτικών) μας χεριών, εγκατέλειψαν τη χώρα μας σε αναζήτηση καλύτερης τύχης, ανά τον κόσμο και ιδιαίτερα στην (τότε) Δημοκρατική Ομοσπονδιακή Γερμανία, που ζητούσε ακριβώς σίγουρα εργατικά χέρια για την ανασυγκρότηση της. Παράλληλα, σαν άμεση συνέπεια και του εμφύλιου πολέμου και της ρευστής οικονομικής κατάστασης, παρατηρήθηκε μια μεγάλη εσωτερική μετανάστευση, μια τεράστια αστυφιλία, ένας έντονος εξαστισμός του ελληνικού χώρου.

Έτσι φθάσαμε ήδη από τότε και δυστυχώς και ασφαλώς μέχρι σήμερα - αν και με κάποιες αποχρώσεις - να έχουμε μια ερήμωση της υπαίθρου, των χωριών και των νησιών μας και έναν υδροκεφαλισμό των περιοχών της πρωτεύουσας και της συμπρωτεύουσας. Στα περίπου ένδεκα εκατομμύρια κατοίκων, που αριθμεί σήμερα η Ελλάδα, το μισό αυτών, δηλαδή κάπου πεντέμισι εκατομμύρια διαμένουν σε αυτές τις δύο περιοχές. Ακόμα δε και σήμερα εξακολουθεί μια συρροή κατοίκων στα μεγάλα αστικά κέντρα, σε βάρος πάντα βέβαια των χωριών και των νησιών μας, που φαντάζουν πολλά από αυτά άδεια.

1.2. Από τη δεκαετία του '70 αρχίσαμε δυστυχώς να διαπιστώνουμε μια διαρκή δημογραφική γήρανση του πληθυσμού μας. Δηλαδή το ποσοστό των ηλικιωμένων, των άνω των 65 ετών ατόμων, άρχισε να αυξάνει και το ποσοστό των νέων αντίστοιχα να μειώνεται. Φυσικά μια τέτοια εξέλιξη μοιάζει να έχει κατ' αρχή αφετηρία στο θετικό και σημαντικό γεγονός της επιμήκυνσης του προσδόκιμου ζωής κατά τη γέννηση ή στην όλο και μεγαλύτερη μετακίνηση προς τα άνω της ηλικίας θανάτου, που οφείλεται ασφαλώς ευτυχώς στις εξαιρετικές προόδους της ιατρικής αλλά και δυστυχώς στην έντονη υπο-γονιμότητα μας, που θα εξετάσουμε αμέσως παρακάτω.

Συγκεκριμένα ενώ το 1950 το ποσοστό των άνω των 65 ετών ατόμων στο σύνολο του πληθυσμού ήταν 10%, το 1980 ήταν 15% και το 2000 ξεπέρασε το 20%. Καταλαβαίνετε δε ότι δεν είναι μόνο μια υπόθεση αριθμών και ποσοστών, αλλά κυρίως μια υπόθεση ζωής, γιατί μια κοινωνία γερόντων έχει υπερφόρτωση οικονομικών (και άλλων) αναγκών συνταξιοδότησης, υγείας και περίθαλψης των ηλικιωμένων αυτών ατόμων. Έχει υπολογισθεί ότι για να λειτουργήσει ένα σημερινό συνταξιοδοτικό σύστημα πρέπει να υπάρχει μια αντιστοιχία 4,5 εργαζομένων προς ένα συνταξιοδοτούμενο. Στο ελληνικό δημόσιο τομέα η αντιστοιχία αυτή σήμερα αγγίζει το 1 προς 1...

1.3. Η μεγάλη, όμως, καμπή στη δημογραφική και προφανώς εθνική μας κατάσταση είναι η δεκαετία του '80, κατά την οποία και για πρώτη φορά στην ιστορία μας, ο δείκτης γονιμότητας μας πέφτει κάτω από το 2,1 παιδιά ανά γυναίκα αναπαραγωγικής ηλικίας (14 έως και 49 ετών), ποσοστό - κλειδί για τη δυνατότητα αναπλήρωσης των γενεών. Από το 1981 ο δείκτης αυτός πέφτει διαρκώς και σήμερα έφθασε στο πανευρωπαϊκά και παγκόσμια κατώτατο ρεκόρ του 1,27'.'.'.

Εξετάζοντας το ίδιο αυτό θέμα από άλλη σκοπιά θα λέγαμε ότι ενώ οι γεννήσεις στην Ελλάδα για πολλές δεκαετίες ήταν μεταξύ 150.000 και 200.000 και οι θάνατοι μόλις άγγιζαν τις 100.000 κάθε χρόνο, τώρα παρατηρούμε ότι ενώ οι μεν θάνατοι παραμένουν στον ίδιο αριθμό, οι γεννήσεις έπεσαν κάτω των 100.000 και φθάσαμε να έχουμε περισσότερους θανάτους από γεν-

νήσεις...

Εάν δε η πτώση αυτή αλίμονο συνεχισθεί η και παραμείνει σε αυτό το πάρα πολύ χαμηλό επίπεδο ο πληθυσμός μας θα αρχίσει να μειώνεται σοβαρά.

1.4. Μπροστά σε αυτή τη ζοφερή και ολέθρια προοπτική και σε αυτά τα τρία σοβαρά και μακροχρόνια καταστροφικά προβλήματα ήρθε να προστεθεί και ένα τέταρτο, που εμφανίζεται ταυτόχρονα στα μάτια κάποιων «αισιόδοξων», και σαν αντίδοτο στα παραπάνω τρία. Είναι το ζήτημα της μετανάστευσης ξένων στη χώρα μας, ουσιαστικά της λαθρομετανάστευσης, που από τη δεκαετία του '90 άρχισε να μας ταλαιπωρεί και να μας προβληματίζει.

Πράγματι ενώ η χώρα μας ήταν παραδοσιακά χώρα αποστολής μεταναστών, έγινε ξαφνικά και χωρίς καμία προετοιμασία ή υποδομή χώρα και υποδοχής μεταναστών. Και οι πιο συντηρητικοί υπολογισμοί ανεβάζουν τους ξένους μετανάστες στη χώρα μας στο ένα εκατομμύριο άτομα.

Επιπτώσεις και Αίτια

2.1. Οι παραπάνω τέσσερις σημαντικές εξελίξεις στην ουσία του ελληνικού πληθυσμού την τελευταία πεντηκονταετία (1950 – 2000) έχουν τεράστιες και κατά κανόνα θλιβερές επιπτώσεις στο σύνολο του κράτους, της κοινωνίας αλλά και της ατομικής και καθημερινής ζωής μας.

Οι επιπτώσεις αυτές εκτείνονται από την άμυνα μέχρι την εκπαίδευση, από την υγεία μέχρι το ασφαλιστικό και συνταξιοδοτικό σύστημα, από την ασφάλεια της περιουσίας και της ζωής μας μέχρι τα θέματα μεταφορών, συγκοινωνιών και επικοινωνιών, από τις σχέσεις και την πάλη των γενεών και ίσως και των φύλων μέχρι την απαραίτητη δημιουργική δυναμική της κοινωνίας μας.

2.2. Τα αίτια αυτών των φαινομένων και εξελίξεων, αν και έχουν διερευνηθεί και σε παγκόσμια κλίμακα, δεν έχουν δυστυχώς ξεκάθαρες και βέβαιες απαντήσεις. Άλλωστε μην ξεχνάμε πως στις κοινωνικές επιστήμες η σχέση των αιτίων προς τα αιτιατά δεν είναι πάντα άμεση, πολύ δε περισσότερο δεν είναι καν ευθύγραμμη, τα δε φαινόμενα έχουν σχεδόν πάντα μια πολυπαραγοντική προέλευση.

Εδώ θα θέλαμε να παρουσιάσουμε συνοπτικά μια μόνο περίπτωση, αυτήν της υπο-γονιμότητας, δηλαδή της τάσης των σύγχρονων νεοελληνικών ζευγαριών να αποκτούν ένα ή το πολύ δύο παιδιά. Οι αρκετές έρευνες, που έχουν γίνει κατά καιρούς, καταλήγουν στην περιγραφή περισσότερων του ενός αιτίων και αναλυτικότερα: α) της όλο και σε μεγαλύτερη ηλικία των νέων τέλεσης των γάμων τους, β) στην κατάσταση άνεσης, αν όχι ευδαιμονίας, στην οποία ζουν τα σημερινά παιδιά

και οι σημερινοί μας νέοι, γ) στην αυξανόμενη ανεργία και σε άλλες οικονομικές δυσκολίες, που συναντούν τα νέα ζευγάρια, δ) στην όλο και μαζικότερη εισδοχή και παραμονή της γυναίκας στην αγορά εργασίας ε) στους όλο και μεγαλύτερους φόβους για τη σύγχρονη καθημερινή ζωή γεμάτης από αβεβαιότητες, ρυπάνσεις και μολύνσεις του περιβάλλοντος, της ατμόσφαιρας, γεμάτης από κακές σχέσεις επικοινωνίας, ασθένειες, ανασφάλεια κλπ.

Η Δημογραφική Πολιτική

3.0. Και μετά από όλα αυτά γεννιέται και ξεπηδάει το ερώτημα : και τι γίνεται για όλα αυτά, το επίσημο κράτος αλλά και οι απλοί πολίτες πως αντιδρούν σε όλες αυτές τις αρνητικές καταστάσεις Αγγίζουμε, λοιπόν, αυτό που ονομάζουμε «δημογραφική πολιτική».

Καταλήξαμε πως για να υπάρξει μια τέτοια πολιτική, οργανωμένη και αποτελεσματική, τόσο γενικά και θεωρητικά, όσο και συγκεκριμένα για τη χώρα μας, απαιτείται η συνύπαρξη τριών ομάδων προϋποθέσεων ή στοιχείων, που υποδιαιρούνται στη συνέχεια σε άλλα τρία κατά ομάδα στοιχεία, δηλαδή φθάνουν τελικά τα εννέα συνολικά στοιχεία. Αναλυτικότερα πρέπει να συνυπάρχουν :

α) πρώτα η ιδέα, το όραμα, ο σκοπός και ο στόχος για τα ιδανικά, τα άριστα μεγέθη και δομές του ελληνικού πληθυσμού από τα οποία, όπως προαναφέραμε υπάρχει αισθητή απόκλιση ή και «κρίση». Απόκλιση, που προκαλεί φυσικά, όπως επίσης προαναφέραμε, δυσμενείς επιπτώσεις στο σύνολο των μεγεθών και δεικτών του κράτους μας και στο σύνολο των εκφάνσεων της ζωής μας,

β) η παρουσία μιας ευαισθησίας, ενός προβληματισμού και μιας βούλησης εύρεσης λύσεων, εκ μέρους συγκεκριμένων φορέων, που θα διαθέτουν πρώτιστα υποδομή και οργάνωση και

γ) τέλος πρέπει να εκδηλώνονται συγκεκριμένες δράσεις, μέσα και μέτρα, που οφείλουν να αρθρώνονται σε μια λογική και ιστορική συνέχεια και να επιφέρουν τα κατά τεκμήριο σημαντικά αποτελέσματά τους, οδηγώντας σε μια θεραπεία της προηγούμενης «κρίσης», στην αποκατάσταση μιας ισορροπίας και τελικά σε ένα optimum πληθυσμού.

3.1. Εξετάζοντας αναλυτικότερα την εμφάνιση της τυχόν ελληνικής δημογραφικής πολιτικής, θα λέγαμε πως ενώ τα προβλήματα και φυσικά οι επιπτώσεις τους άρχισαν να διαφαίνονται ήδη από τη δεκαετία του '50 και έκτοτε να σωρεύονται ακατάπαυστα, η ευαισθησία (αν και υπήρξε ευαισθητοποίηση), οι υποδομές, η οργάνωση, οι δράσεις και η ιστορικο-λογική άρθρωση τους μοιάζουν να απουσιάζουν αν όχι ολότελα, τουλάχιστο έντονα.

Στη θέση τους υπάρχει σχεδόν μόνο μια σειρά μέτρων, συχνά ασύνδετων ή / και αντικρουόμενων μεταξύ τους, από τα οποία θα θέλαμε να αναφέρουμε ενδεικτικά και μόνο μερικά.

3.1.1. Για την καταπολέμηση της ανισο-κατανομής καταγράφουμε όλες τις ποικίλες προσπάθειες για περιφερειακή πολιτική, δηλαδή για τόνωση της υπαίθρου και της περιφέρειας με κίνητρα από οικονομικά (που καταγράφονται και προσφέρονται στους αρκετούς Αναπτυξιακούς Νόμους, κυρίως του ΥΠ.ΕΘ.Ο.) μέχρι και πολιτιστικά (με τις πολλές πολιτιστικές εκδηλώσεις ανά την Ελλάδα και με την ίδρυση πανεπιστημίων, σχολών και τμημάτων τους επίσης ανά την Ελλάδα).

3.1.2. Για την καταπολέμηση της δημογραφικής γήρανσης του πληθυσμού τα μέτρα είναι μάλλον ανακουφιστικού χαρακτήρα, τουλάχιστο όσο αφορά την πρόνοια και προστασία των ηλικιωμένων, αλλά και κυρίως οικονομικού χαρακτήρα όσο αφορά το συνταξιοδοτικό σύστημα, που έχει επιτακτική ανάγκη διαρκών και βαθιών μεταρρυθμίσεων.

3.1.3. Το πρόβλημα της υπο-γονιμότητας είναι σήμερα ίσως από τα πιο γνωστά, αν όχι από τα πιο επείγοντα και τα πιο επικίνδυνα. Εδώ τα μέτρα είναι πάμπολλα (π.χ. καθαρά επιδοματικού και φορολογικού χαρακτήρα, υγειονομικής προστασίας της μητέρας και του παιδιού, μέτρα εργασιακής φύσεως, παροχή διαφόρων ειδών γονικών αδειών κ.λπ., μέτρα εναρμόνισης των ωραρίων εργασίας και σχολείου, μέτρα για την ενημέρωση των γονέων π.χ. μέσω των Σχολών Γονέων κ.λπ. κ.λπ.) αλλά δεν φαίνεται, τουλάχιστο προς το παρόν να ενοχλούν τη μάλιστα της υπο-γονιμότητας.

3.1.4. Τέλος το πρόβλημα της μετανάστευσης, και αφού διογκώθηκε σχεδόν δραματικά την προηγούμενη δεκαετία, γίνεται προσπάθεια να τιθασευτεί εκ των υστέρων με μέτρα οικονομικού-εργατικού χαρακτήρα (νομιμοποίηση των ξένων εργαζομένων) ή με μέτρα αστυνομικού χαρακτήρα (θωράκιση των συνόρων μας και απώθηση των παράτυπων μεταναστών στις χώρες προέλευσής τους). Άλλωστε δεν πρέπει να ξεχνάμε πως η ευρωπαϊκή Συνθήκη Σέγκεν μας υποχρεώνει να λαμβάνουμε κάποια πρόσθετα μέτρα για την κατοχύρωση των εδαφών και των κατοίκων τους.

3.2. Και έτσι φθάνουμε στο σημείο να αναρωτηθούμε αν και πως κινείται η τυχόν ευρωπαϊκή δημογραφική πολιτική. Εδώ τα πράγματα είναι αρκετά ξεκάθαρα με την έννοια ότι δεν υπάρχει για την ώρα κοινή Δ.Π. (όπως π.χ. αγροτική ή και σχετικά αμυντική), ότι γίνεται προσπάθεια να δημιουργηθεί μια κοινοτική Δ.Π., αν και τα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν φαίνεται να έχουν τις ίδιες προτεραιότητες ή τους ίδιους προβληματισμούς. Πολύ σχηματικά μπορούμε να πούμε ότι υπάρχουν τρεις ομάδες κρατών, που τυχαίνει να συμπίπτουν και με την γεωγραφική τοποθέτησή τους. Δηλαδή: α) οι πέντε βόρειες χώρες (Σουηδία, Φιλανδία, Δανία, Αγγλία και Ιρ-

λανδία) που αντιμετωπίζουν το θέμα με εκτεταμένη κοινωνική πολιτική, β) οι πέντε χώρες του κέντρου (Γαλλία, Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο, Γερμανία και Αυστρία) που είτε δεν έχουν ιδιαίτερο πρόβλημα (λόγω του μεταπολεμικού τους baby boom) είτε το αντιμετωπίζουν με οργανωμένη Δ.Π. (όπως π.χ. η Γαλλία και η (πρώην) Ανατολική Γερμανία) και γ) τέλος οι τέσσερις νότιες μεσογειακές χώρες, (Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία και Πορτογαλία) που έχουν οξύ δημογραφικό πρόβλημα και που για την ώρα δεν φαίνεται να το αντιμετωπίζουν οργανωμένα και αποτελεσματικά.

Η ευχή και η πρόταση είναι να τονωθεί η συνεργασία των ευρωπαϊκών χωρών και σε αυτόν τον τομέα και να προχωρήσουμε και σε μια κοινή πληθυσμιακή πολιτική σύντομα.

3.3. Στο τρίτο και τελευταίο επίπεδο, αυτό του πλανήτη μας θα αναφερθούμε κυρίως στις προσπάθειες και στις επιτεύξεις του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, που διοργανώνει ήδη από το 1955 και ανά δεκαετία Παγκόσμιες Διασκέψεις για τον Πληθυσμό και (όρος που προστέθηκε πρόσφατα) την Ανάπτυξη, με ικανοποιητικές ανταποκρίσεις εκ μέρους των περίπου διακοσίων κρατών-μελών του.

Συμπεράσματα και Προτάσεις

Φθάνοντας στο τέλος θα θέλαμε να διατυπώσουμε κάποια πολύ συνοπτικά συμπεράσματα και κάποιες πολύ σχηματικές προτάσεις.

4.1. Τα συμπεράσματα μας θα είναι ότι στις μέρες μας υπάρχει σοβαρό δημογραφικό πρόβλημα και σε παγκόσμιο επίπεδο και σε ευρωπαϊκό και οπωσδήποτε και κυρίως σε εθνικό και ότι το πρόβλημα αυτό δεν αντιμετωπίζεται τουλάχιστο μέχρι σήμερα με τρόπους ικανοποιητικούς.

4.2. Άρα και οι προτάσεις μας θα είναι πιεστικές και κατ' αρχή πολύ θεμελιακές:

4.2.1. Πρώτα και κυριότατα πρέπει να ιδρυθεί ένας συντονιστικός φορέας, ένα όργανο κεντρικού σχεδιασμού και ανωτάτου ελέγχου της δημογραφικής πολιτικής.

4.2.2. Μετά πρέπει να ληφθούν κάποια εντυπωσιακά μέτρα ή μέτρα-chocs ή μέτρα-γροθιά (όπως π.χ. η καταβολή 10.000 ευρώ κατά τη γέννηση του τρίτου παιδιού), που – όσο και αν φανεί σχήμα οξύμωρο- θα πρέπει να κατατείνουν στην αλλαγή των νοοτροπιών.

4.2.3. Και τρίτο, τέλος, πρέπει να συσφίξουμε τη διεθνή συνεργασία μας και σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης και σε επίπεδο Συμβουλίου της Ευρώπης (περίπου 50 χώρες) και αναπτυσσόμενων χωρών (Βαλκάνια, Ασία, Αφρική) και οπωσδήποτε Ο.Η.Ε. (οι περίπου 200 χώρες του πλανήτη).

Τα προβλήματα του ελληνικού πληθυσμού μας έ-

χουν φθάσει σε οριακό πλέον σημείο, έτσι που να θέτουν ερωτήματα και για την ίδια την επιβίωση του ελληνικού έθνους. Οφείλουμε, λοιπόν, όλοι να ευαισθητοποιηθούμε και να αντιδράσουμε και σαν άτομα και σαν ομάδες και να συμμετάσχουμε σε μια προσπάθεια αντιστροφής του ζοφερού αυτού κλίματος.

Βιβλιογραφία

- Ακαδημία Αθηνών, Το Δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδος, Αθήνα, 1990.
- Βουλή των Ελλήνων, Το Δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδος. Προτάσεις για την αντιμετώπιση του, Αθήνα, 1993.
- Εμκε-Πουλοπούλου Ήρα, Η μεταναστευτική πρόκληση, Παπαζήσης, Αθήνα, 2007.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Ε. Σ. Υ. Ε.), Στατιστική Επετηρίδα Ελλάδος, 2008.
- Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών (Ε. ΔΗ. Μ.), Πληθυσμός και ανάπτυξη στην Ελλάδα, Κορφή, Αθήνα, 2003.
- Guilochon Bernard, Παγκοσμιοποίηση, Larousse-Κασαλία, Αθήνα, 2007.
- Κοτζαμάνης Βύρων, Οι δημογραφικές εξελίξεις κατά τη μεταπολεμική περίοδο στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και στην Ελλάδα, Αθήνα, 2000.
- Λοίζος Νικόλαος, Προβληματισμοί και στόχοι της δημογραφικής πολιτικής στην Ελλάδα και στην Ευρώπη, 1991.
- Λοίζος Νικόλαος, Προσπάθειες και προτάσεις για μια περιφερειακή δημογραφική πολιτική, 2000.
- Λοίζος Νικόλαος, Η πληθυσμιακή πολιτική στην Ελλάδα, 2003.
- Μπάγκαβος Χρήστος και Μωυσιδής Αντώνης (επιμ.), Το νέο δημογραφικό τοπίο του 21ου αιώνα, Gutenberg, 2004.
- Παπαδάκης Μιχαήλ και Τσίμπος Κλέων, Δημογραφική Ανάλυση, Σταμούλης, Αθήνα, 2004.
- Πολύζος Νικόλαος, Η Δημογραφική Πρόκληση,
- Pressat R, Κοινωνική Δημογραφία, Ε. Κ. Κ. Ε., Αθήνα, 1975.
- Rollet Catherine, Ο Πληθυσμός του πλανήτη, Larousse-Κασαλία, Αθήνα, 2007.
- Sauvy Alfred, La Population, Presses Universitaires de France, Paris, 1968.
- Σιάμπος Γεώργιος, Δημογραφία, Αθήνα, 1983.
- Συμεωνίδου Χάρης και Μαγδαληνός Μιχάλης, Πολιτικές για την οικογένεια στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Σάκκουλας, Αθήνα, 2007.
- Ταπεινός Γεώργιος-Φώτιος, Δημογραφία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, 2002.
- Τζιαφέτας Γ., Το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδος. Η σημερινή κατάσταση και η προοπτική των εξελίξεων, Αθήνα, 1990.
- Τομαρά - Σιδέρη Ματούλα, Ιστορική Δημογραφία, Παπαζήσης, Αθήνα, 1998.
- Τσαούσης Δ. Γ., Μορφολογία της Νεοελληνικής Κοινωνίας, Αθήνα, 1971.
- Τσαούσης Δ. Γ., Κοινωνική Δημογραφία, Gutenberg, Αθήνα, 1986
- UNESCO, Λεξικό Κοινωνικών Επιστημών, Νίκας-Τεγόπουλος, Αθήνα, 1972.
- Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, Το Δημογραφικό πρόβλημα. Προτάσεις για τη διαμόρφωση δημογραφικής πολιτικής, Αθήνα, 1989.